

ONESTITATEA ALEGERILOR – PRINCIPIU EDIFICATOR AL LEGITIMITĂȚII PUTERII DE STAT PRIN REPREZENTARE

ELECTION HONESTY - EDITOR PRINCIPLE OF LEGITIMATION OF STATE POWER BY REPRESENTATION

Alexandru ARSENI

Universitatea de Stat din Moldova

Ivan RUSANDU

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

E-mail: rusandu@list.ru

Rezumat. *Poporul suveran își poate exercita dreptul său natural și inalienabil de a legifera, delegându-l unor reprezentanți desemnați după proceduri electorale. Problema care s-a pus și se pune este de a găsi un mecanism juridico-statal cât mai eficace în a realiza acest scop, fără a atenta la suveranitatea națională. Practica contemporană constituțională a dat răspuns la această întrebare prin elaborarea și argumentarea sistemelor electorale capabile să nu rupă această legătură dintre suveranitatea națională și reprezentare. Urmează să elucidăm dacă modificarea sistemului electoral în Republica Moldova se încadrează în această armonie.*

Cuvinte-cheie: *suveranitate; reprezentare; putere de stat; onestitate; alegeri; vot; concurrent electoral; scrutin; sistem majoritar; sistem proporțional; sistem mixt.*

CZU: 342.8(478)

Abstract. *The sovereign people can exercise their natural and inalienable right to legislate by delegating them to appointed representatives according to the electoral procedures. The question has remained to find a more effective legal-state mechanism to achieve this goal without addressing national sovereignty. Contemporary constitutional practice has responded to this question by elaborating and arguing electoral systems capable of not breaking the link between national sovereignty and representation. We are going to clarify whether the modification of the electoral system in the Republic of Moldova is actually harmonized.*

Keywords: *sovereignty; representation; state power; honesty; elections; vote; electoral competitor; elections; majority system; proportional system; mixed system.*

UDC: 342.8(478)

Introducere

Constituirea statului de drept, dezvoltarea democrației sunt esențiale pentru viabilitatea durabilă a Republicii Moldova. Procesul de democratizare în republica Moldova este unul complicat, anevoios în virtutea multor factori: economici, sociali, externi ș.a. Un stat de drept nu poate să se afirme dacă organele puterii publice nu sunt alese în mod liber conform standardelor democratice existente la această dată.

Alegerile sunt un fenomen firesc și larg răspândit în societățile

contemporane, dat fiind faptul că în urma alegerilor se constituie/ formează diferite instituții la nivele diferite de conlucrare: parlament, guvern, organe publice locale etc. Alegerile pot fi prezidențiale, parlamentare, locale, anticipate, repetate etc.

Scopul alegerilor rezidă în: formarea organelor puterii de stat; determinarea reperelor pentru viitorul țării (și a localităților); schimbarea cursului politic; trierea liderilor politici și formarea noii elite politice; antrenarea cetățenilor în procesul politic în calitate de subiect, dat fiind faptul că pentru majoritatea lor alegerile sunt unica modalitate de a participa în politica „pură”.

Îngrijorarea societății civile în prezent este legată de aplicarea sistemului mixt.

În pofida faptului că la ora actuală în Republica Moldova s-a acumulat o oarecare experiență în organizarea scrutinelor electorale, totuși, rămâne prezentă îngrijorarea din partea societății în ceea ce privește „numărătoarea” voturilor în contextul posibilelor falsificări. Vom menționa că evenimentele din 7 aprilie 2009 s-au declanșat și din cauza suspiciunilor cu privire la buna totalizare a rezultatelor alegerilor parlamentare de la acea oră. În același timp vom menționa că legislația cu privire la alegeri din Republica Moldova conține destule norme care ar garanta rezultate corecte și legale.

Atât conceptual cât și legal se afirmă ideea conform căreia voința poporului constituie baza puterii de stat, voință exprimată prin alegeri în temeiul votului universal, egal, direct, secret și liber exprimat. În colaborare cu principiul suveranității naționale, exercitat și prin reprezentare, această idee prezintă un viu interes pentru doctrina constituțională datorită semnificațiilor practice pentru întreaga societate.

Aceste relații sociale sunt reglementate de normele dreptului constituțional, deoarece vizează direct fenomenul complex de instaurare, menținere și exercitare a puterii de stat. Evident că ele devin obiect de cercetare pentru disciplina științifică Drept Constituțional.

Gradul de cercetare a problemei

La elaborarea mai temeinică și progresul acestei discipline legate de alegeri – psephologia (știința despre alegeri) și-au adus aportul mai mulți cercetători străini și autohtoni precum Schumpeter J.A., Sartori G., Dahl R.A., Lipset S.M., Linz J.J., Huntington S., Almond G.A., Verba S., Black D., Tucker J.T., Simpser A., Bendor J., Diermeier D., Schultz D., I.Deleanu, I.Muraru, E.S.Tănăsescu, G.Vrabie, I.Guceac, V.Popa, T.Cârnaț ș.a.

Metode aplicate

În conformitate cu obiectul de studiu: alegerile din Republica Moldova (legislație, practică și conceptualizare) au fost utilizate atât metode generale

(sistemică, istorică, sociologică), logice (analiza, sinteza ș.a.), cât și particulare (comparativă, formal-juridică).

O temă aparține în tot procesul electoral constituie scrutinul sau sistemul electoral de distribuire a mandatelor de deputați în baza voturilor obținute în alegeri. Doctrina și practica constituțională în fond cunoaște două tipuri de scrutin: a) majoritar; b) reprezentări proporționale (de listă).

Prin combinarea unor elemente din ambele tipuri a luat naștere sistemul mixt.

Republica Moldova a practicat ambele tipuri clasice. Așa Parlamentul independenței (1990-1994) a fost ales în baza scrutinului majoritar uninominal cu două tipuri de scrutin. Apoi prin Legea din 14 octombrie 1993 s-a trecut la scrutinul reprezentării proporționalității (de listă). După acest tip au fost alese Parlamentele ulterioare, inclusiv cel de azi.

Recent Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr.154 din 20.07.2017 [1], art.73 alin.(2) stabilește că alegerile Parlamentului se efectuează în baza unui sistem de vot mixt (proporțional și majoritar) într-o circumscripție națională și în circumscripții uninominale.

Această nouă reglementare normativă evident că a devenit obiectul de cercetare pentru constituționaliști, urmând a fi supuse analizei toate aspectele problemei.

Scopul prezintă elucidarea procesului de aplicare a acestui sistem de vot mixt ca proces juridic al legitimității puterii de stat cu asigurarea autenticității suveranității naționale exercitată prin reprezentare.

Determinări constituționale și conceptuale. Potrivit art.2 alin.(1) Constituția Republicii Moldova, „Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție” [2]. Iar art.60 alin.(1) stabilește că „Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova”.

Silogismul se încheie cu prevederile art.38 alin.(1), potrivit căruia „Voința poporului constituie baza puterii de stat”.

Această voință se exprimă prin alegeri libere care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

Ne propunem să raportăm aceste prevederi constituționale cu reglementări similare din Declarația Universală a Drepturilor Omului la care Republica Moldova a aderat în iulie 1990 [3]. Așa potrivit art.21 alin.(1) „Voința poporului este baza puterii de stat, această voință trebuie să fie exprimată prin alegeri oneste, sufragiu universal, egal și prin vot secret”.

Observăm așadar practic identitatea reglementărilor, cu excepția lipsei în art.38 alin.(1) din Constituție a sintagmei „alegeri oneste”. Dar aceasta nu înseamnă că alegerile în Republica Moldova nu trebuie să fie „oneste”. Aici

intervin prevederile art.4 din Constituție în conformitate cu care: În problema drepturilor omului prioritate au reglementările internaționale față de cele naționale.

Sfera acțiunii sintagmei „alegeri oneste” se referă la întreg procesul electoral în ansamblu. Pe acest fundal își găsesc materializarea principiile realizării dreptului de vot, și anume: vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Datorită acestei funcții cardinale, considerăm că suntem în prezența unui principiu fundamental al dreptului electoral pe care îl vom numi *principiul onestității*.

Dacă celelalte principii ale dreptului de vot sunt pe larg analizate și expuse în literatura de specialitate, apoi acest principiu este pomenit doar în treacăt, ca o simplă prevedere. Din aceste considerente, îngăduim să formulăm o posibilă definiție a „principiului onestității”.

Considerăm că *principiul onestității alegerilor semnifică obligația statului de a asigura respectul demnității personalității umane prin excluderea în procesul electoral a manipulării, a presiunilor asupra electoratului, iar în caz de manifestare a acestora, precum și a falsificărilor rezultatelor votării, întreprinderea de măsuri de contracarare a lor cu sancționarea persoanelor vinovate.*

Acest principiu în coroborare cu principiile realizării dreptului de vot asigură plenar legitimitatea puterii de stat, proces ce se încadrează în principiul legitimității puterii de stat.

În acest context „*legitimitatea* este o însușire, o calitate a puterii politice și de stat, un principiu de întemeiere și justificare a autorităților etatice corespunzător unor norme juridice și morale și recunoașterea de către cei guvernați de a fi conduși de cei care guvernează. Iar *legitimitatea puterii* este o însușire a puterii de stat ce rezidă în suveranitatea națională, specifică statului de drept și democratic, în cadrul căruia atât Constituția, cât și organele etatice și actele emise de ele sunt în concordanță cu voința generală și sunt acceptate ca atare de întreaga societate umană organizată în respectivul stat” [4]. Respectarea acestui principiu face ca voința poporului să constituie efectiv baza puterii de stat.

Definiția propusă *principiului onestității* este argumentată pe următoarele raționamente:

1. *Principiul demnității personalității umane.* Constituția prin art.1, alin.(3) stipulează printre altele „demnitatea persoanei, drepturile și libertățile omului, libera dezvoltare a personalității umane prezintă valori supreme și sunt garantate”. Or această stipulare constituțională antrenează toate instituțiile statului în a le garanta plenar și necondiționat.

Constituționalistul Cristian Ionescu menționează că „caracterul autentic al exercițiului democratic este conferit de garanțiile materiale, politice și juridice

acordate de stat pentru ca cetățenii să-și exercite liber și deplin dreptul lor suveran de a participa la conducere” [5]. La timpul său englezul J.Locke scria că omul voluntar delegă anumite prerogative ale sale, inclusiv legiferarea în folosul statului, care la rândul său îi datorează protecție și respect.

Printre manifestări cu grad de înșelăciune a alegătorilor este faptul, probat de ei în Adunarea Populară de la Comrat. Așa, la ultimele alegeri Partidul Democrat nu a înaintat lista de candidați. Însă, după validarea mandatelor candidaților independenți, o bună parte din ei, peste noapte au aderat la Partidul Democrat, pericol ce ne paște dacă Legea nr.154 rămâne în vigoare. Prin această manipulare, voința alegătorilor exprimată la alegeri a fost ignorată în mod cinic.

Un șir de încălcări ale principiului onestității alegerilor au fost depistate de către Curtea Constituțională la ultimele alegeri prezidențiale, adoptând și adrese în acest sens.

Așa potrivit Hotărârii Curții Constituționale privind confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de președinte al Republicii Moldova nr.34 din 13 decembrie 2016 - pcc-01/139e-34/1-pcc-01/139e-34/6 [6], observăm că în perioada campaniei electorale organele abilitate nu și-au onorat obligațiunile, dar nu au fost sancționate.

La rândul său, Curtea Constituțională s-a limitat doar cu acestea care nu au fost luate în vedere în Legea nr.154.

În opinia noastră, dacă Curtea Constituțională ar f invalidat alegerile apoi adresele i-ar f obligat pe deputați să ia încălcările de rigoare [7].

1. Destinația socială a alegerilor

Într-o accepție sociologică prin alegeri se înțelege „acțiune prin care cetățenii selectează și desemnează prin vot, în conformitate cu anumite proceduri, persoanele care urmează să facă parte din organele de conducere ale unui stat, unitate teritorial-administrativă sau ale unei organizații sau un partid politic sau un organ colegial” [8].

În viziunea constituționalistului I.Guceac, alegerile „semnifică procedura de formare a unui organ de stat sau investirea unei persoane cu atribuții publice realizate prin intermediul votului acordat de persoane autorizate în condițiile în care pentru obținerea mandatului respectiv sunt propuse două sau mai multe candidaturi” [9].

În această calitate alegerile, în viziunea aceluiași autor, se caracterizează prin următoarele trei trăsături specifice: „a) alegerile legitimează puterea; b) alegerile constituie barometrul vieții politice; c) alegerile sunt un instrument de selectare a guvernanților” [10].

În monografia sa *Drept electoral*, I. Guceac mai identifică și următoarea trăsătură, și anume: ele „reprezintă mijlocul prin care are loc autoconfirmarea politică a cetățenilor, autoorganizarea politică a societății civile, cercetând dreptul cetățenilor de a f subiecți activi ai procesului de guvernare” [11].

Conform primei trăsături poporul „își selectează reprezentanții săi, iar mandatul încredințat transmite împuterniciri de realizare a suveranității” [12]. Doctrina constituțională franceză explică această trăsătură prin următoarea formulă „nu există guvernări legitimi, împuterniciți cu forță de comandă, decât cei ieșiți din alegeri libere și democratice” [13].

Nu putem fi în dezacord cu opinia constituționalistului I. Guceac potrivit căruia, în fond, alegerile „reprezintă principala formă de participare politică a cetățenilor, iar în ochii conștiinței colective, ele sunt criteriul principal al democrației politice” [14].

În calitate de barometru al vieții politice alegerile constituie arena pe care se „confruntă interesele diferitelor viziuni și programe de guvernare ai căror experiență sunt partidele politice și organizațiile social-politice. Rezultatele alegerilor reflectă măsura de influență a acestor forțe politice și aspirațiile alegătorilor” [15].

În calitate de instrument de selectare a guvernanților alegerile „crează pentru cetățeni posibilitatea de a transmite dreptul la guvernare persoanelor capabile și demne să guverneze” [16]. Vom adăuga că prin intermediul alegerilor, corpul electoral își determină voința națională care trebuie să constituie baza puterii de stat întru realizarea interesului general.

Așa privite lucrurile, principiul suveranității naționale a fost formulat juridicește în Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 1789 în conformitate cu art.3 „Principiul oricărei suveranități rezidă esențialmente în națiune. Niciun corp, niciun individ, nu poate exercita vreo autoritate care în mod expres nu o emană” [17].

În circuitul politic și juridic din Republica Moldova acest principiu este stipulat în Declarația suveranității Republicii Moldova, în conformitate cu care „izvorul și purtătorul suveranității este poporul” [18]. Într-o formulă mai amplă, esența principiului este redată în art.2 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova, potrivit căruia Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova care o exercită în mod direct și prin reprezentanții săi în modurile stabilite de Constituție.

În opinia constituționalistului V.Popa, „sufragiul” nu este altceva decât „un instrument juridic obișnuit, grație căruia poporul exercită suveranitatea care-i aparține” [19]. Pe bună dreptate, alegerile au un caracter „de desemnare a unor autorități pentru executarea unei anumite funcții cu titlu personal, când este vorba de executiv (șeful statului ș.a.), sau cu titlu colegial, când este vorba de adunările deliberative” [20]. Așadar, poporul este „beneficiarul” sufragiului și nu partidele politice.

În aceste circumstanțe, suntem în prezența *alegerilor competitive* în care, constituționalistul Maurice Duverger, evidențiază că „cetățenii aleg dintre mai mulți candidați, ce constituie piatra unghiulară a democrației liberale” [21]. Și

această deoarece produce corpului electoral „un interes ce se manifestă prin participarea regulată la alegeri, îi permite o opțiune reală dintre mai multe posibilități și realizarea pe această cale a propriei viziuni politice” [22]. Or tocmai aceasta și este funcția principală a scrutinului electoral, al alegerilor.

În acest context, merită referință la constituționalistul V.Popa, potrivit opiniei căruia alegerile, printre altele:

„a) permit electoratului, prin intermediul votului universal, secret și liber exprimat, să-și exercite dreptul de a participa la guvernare;

b) conferă legitimitate sistemului politic, sistemului guvernamental ;

d) fiind multiple manifestări de voință în ansamblu, constituie un act colectiv în urma căruia se aprobă o echipă;

f) permit electoratului să-și expună opinia referitor la activitatea formațiunilor politice aflate la putere și la direcțiile de activitate în perspectivă;

g) confirmă sau infirmă activitatea celor aleși, dându-le mandat de acțiune sau înlocuindu-i cu alții” [23].

La rândul său, constituționalistul T.Cârnaț operează cu două sintagme: „drept electoral” și „sistem electoral”. În viziunea autorului, dreptul electoral „reprezintă totalitatea normelor juridice care reglementează participarea cetățenilor la procesul de formare a organelor de stat centrale și locale electivă, precum și la alegerea funcționarilor lor, prin intermediul drepturilor și libertăților electorale garantate de Constituția Republicii Moldova” [24]. Iar prin sistem electoral înțelege „procedurile utilizate pentru desemnarea de reprezentanță ai poporului în organismele puterii centrale și locale, fiind totodată modalitatea de reprezentare a mandatelor disputate în alegeri în funcție de rezultate” [25].

Cât ne privește considerăm că „alegerile reprezintă expresia liberă a voinței cetățenilor, privind desemnarea persoanelor cu atribuții publice (deputați, senatori, șef de stat, consilieri locali, primari) în organele reprezentative ale statului în baza realizării principiului suveranității naționale după proceduri strict determinate egal” [26].

Accepțiunile analizei reflectă alegerile în ipostaza lor procedurală de desemnare a reprezentanților. Însă, în viziunea noastră, alegerile se prezintă, în primul rând ca mecanism juridico-statal de delegare a unor competențe. În această ipostază, *alegerile reprezintă mecanismul juridico-statal prin intermediul căruia poporul suveran delegă dreptul său natural și inalienabil de a legifera unui corp de reprezentanți, desemnați după proceduri electorale.*

2. Partidele politice – concurenții electorali principali

În viziunea constituționalistului V.Popa, în competiția pentru cucerirea puterii de stat „partidele politice sunt autorii principali, deoarece această intenție a partidului l-a și adus de fapt pe scena politică, justificându-i apariția”[27].

Acest adevăr a fost remarcat în studiile constituționale încă în anii '30 ai secolului al XX-lea, deoarece candidații la funcția de deputați „sunt înglobați în

partide ale căror programe s-au dezbătut pe larg ajungând să fie cunoscute de toată lumea în valoarea lor generală și în posibilitatea lor de realizare în momentul dat, și a căror activitate anterioară la guvern și în opoziție, s-a desfășurat sub ochii țării întregi, putând fi cântărită de toți cetățenii atât în părțile ei bune, cât și rele", situația e mult mai ușoară [28].

Conceptul enunțat își regăsește confirmarea și în literatura contemporană. Așa, spre exemplu, I. Muraru consideră că candidații la funcția de deputați „fiind propusă de partidele politice reprezintă pentru alegători mai multe garanții și opțiuni clare” [29].

Poporul în acest sens, în viziunea lui I. Deleanu, „reprezintă colectivitatea indivizilor care au calitatea de cetățeni și, prin aceasta aptitudinea de a participa la exprimarea voinței naționale” [30]. Așadar exprimarea voinței naționale aparține poporului, și nu partidelor politice. Problema care se pune este aceea de a identifica formele și metodele adecvate pentru o veritabilă legitimitate a acestui proces.

Partidelor politice le revin, în opinia aceluiași autor, opinie pe care o împărtășim, următoarele funcții: „a) Constituind un corp intermediar între popor și putere ele contribuie la cristalizarea voinței generale și la valorizarea acesteia ca impuls față de putere; b) Ele tind la realizarea funcției de conducere a societății prin cucerirea puterii și transformarea programelor politice în programe de guvernământ; c) Partidele contribuie la informarea și educarea politică a cetățenilor și la formarea exigențelor și aprecierilor acestora față de putere” [31].

În ceea ce privește candidații independenți, personalitățile, „elita” apoi doctrina constituțională franceză susține ideea conform căreia „poporul nu are ce face cu o elită în care el nu se recunoaște și pe care, oricât de inteligentă ar fi, nu o înțelege” [32].

Concept sub care subscriem și, mai mult ca atât, deciziile în Parlament se adoptă cu majoritatea voturilor pentru care se poartă răspundere, inclusiv politică. Or, candidații independenți „pot” forma o „majoritate” de la caz la caz, în lipsa răspunderii pentru decizia adoptată și consecințele ei asupra cetățenilor.

3. Sistemele electorale

În continuare vom descrie succint numai dezavantajele diferitelor sisteme electorale și vom analiza noul sistem electoral din Republica Moldova, în baza căruia vor avea loc alegerile parlamentare ordinare din 24 februarie 2019.

În opinia noastră, toate sistemele electorale își au avantajele sale, însă implementarea lor depinde de voința guvernatorilor și nivelul de cultură al elitei politice și al alegătorilor.

Sistemul/ scrutinul majoritar.

Astfel în opinia noastră, prin dezavantajele acestui scrutin, parvine faptul că nu arareori este greu de obținut majoritatea dintr-un singur tur. Totodată, acele partide, care au o susținere masivă în mediul rural sunt favorite în alegeri.

Partidele care au obținut aproximativ același număr de voturi pot avea ulterior un număr diferit de deputați. În cazul alegerilor prezidențiale, președintele ales prin vot direct al poporului, după cum arată practica, nu reprezintă interesele întregii populații (cazul Republicii Moldova).[33].

Sistemul/scrutinul uninominal.

În ceea ce privește dezavantajele scrutinului uninominal, printre dezavantajele evidente vom menționa că datorită numărului mare de circumscripții electorale, scrutinul implică mari cheltuieli cu operațiunile electorale și cu structurile care organizează și conduc aceste operațiuni.

Parlamentul rezultat „este” mai mult un corp de elită, micșorându-se evident caracterul politic.

Nu este precedent optim pentru exprimarea pluralismului politic. Ele poate genera o stare conflictuală extrem de periculoasă prin faptul că asigură ca partidul ce are o majoritate relativă a opțiunilor să dețină o majoritate absolută a mandatelor. Și în fine acest sistem sprijină tendința de centralizare [34].

Sistemul/scrutinul reprezentării proporționale.

Și acest scrutin suportă unele *dezavantaje*, cum ar fi: a) fiind un scrutin de listă, alegătorul nu-și exprimă opțiunea pentru un anume candidat, ci pentru un anume partid, indiferent de calitatea persoanelor ale celor învinși pe lista acestuia; b) sufragiul nu marchează manifestarea „voinței naționale”; c) majoritatea parlamentară constituită este și ea conjuncturală.

Cu toate acestea, scrutinul reprezentării proporționale după expresia unui doctinar metaforic spunând poate fi „cheia potrivită”, dar ea nu este însă îndeajuns de bine „șlefuită”.

Sisteme electorale mixte

Doctrina constituțională determină esența sistemelor electorale mixte atât în aspect juridic cât și alegoric. Așa potrivit unei opinii aceste sisteme sunt întemeiate pe „un dozaj variabil de reprezentare proporțională și scrutin majoritar și pe diverse ingeniozități, asigurând, mai mult sau mai puțin, omogenitatea amestecului” [35].

Iar într-o accepție alegorică sau sugestivă, atunci când se apelează la sistemele mixte „legislatorul procedează ca un barometru pentru un cocktail: un deget de reprezentare proporțională și două de scrutin majoritar sau viceversa. În ambele cazuri, inventatorul este deseori mai satisfăcut de amestecul său decât consumatorul – alegător” [36]. Indicăm să susținem această concepție dreaptă până la urmă, avantajele au partidele politice și nu alegătorii, fapt ce este în detrimentul statului de drept și democratic, al suveranității naționale.

În același context constituționalistul I.Guceac menționează: „Anume aceste considerente acest „cocteil”, indiferent de eforturile depuse, nu va conduce la rezultate absolut necriticabile” [37].

O tipizare a sistemelor electorale mixte o întâlnim la constituționalistul

I.Guceac. Din analiza acestei expuneri, noi determinăm două mari categorii, și anume, istorice, care au fost aplicate în diverse țări și sisteme aplicate astăzi.

Din prima categorie fac parte: „*Sistemul lui Hare* practicat în Danemarca; *Sistemul votului cumulativ*, practicat în Sri Lanka între anii 1946 și 1947; *Sistemul „votului unic netransferabil”*, practicat în Japonia între anii 1902-1993” [38].

Sisteme mixte

A. *Sistemul înrudirilor* ceea ce în limba franceză înseamnă „des apparentements” exprimă alianța „unor partide sau formațiuni politice, care se prezintă cu liste înrudite”. Acest sistem a fost practicat în Franța între anii 1951-1958, adică până la adoptarea ultimei Constituții. Efectul sistemului constă în aceea că dacă listele înrudite obțineau majoritatea absolută a voturilor ele câștigau toate locurile, mandatele în Parlament. Iar dacă nu apoi locurile erau repartizate între liste conform principiului reprezentării proporționale.

Acest mod de scrutin interesează doar partidele în calitate de concurenți electorali ce țin de distribuirea mandatelor și nu electoratul.

B. *Sistemul german al buletinului dublu*. Esența acestui sistem constă în faptul că fiecare alegător dispune de două buletine de vot. Cu primul el desemnează, prin scrutinul majoritar uninominal, un deputat pentru circumscripția sa, cu al doilea el se pronunță pentru lista unui partid, prin sistemul reprezentării proporționale. De remarcat că în ambele cazuri candidații sunt propuși de partidele politice care poartă răspundere pentru guvernare. În acest caz, scrutinul majoritar și reprezentarea proporțională se cumulează prin intermediul votului dublu.

În cazul scrutinului buletinului dublu, este pus în interes voința electoratului. Dar el este practicat în statele federative europene și cu Parlament bilateral.

Actualmente în practica constituțională și a dreptului electoral, ca instituție a dreptului constituțional se practică „*sistemul german al buletinului dublu*”. Acest sistem în literatura de specialitate mai este întâlnit și sub denumirea de „sistem de compensare” [39]; „sistem mixt echilibrat” [40]; „reprezentare proporțională personalizată” [41].

Deși sistemul german al buletinului dublu a fost preluat de mai multe state (Coreea de Sud; Italia, Japonia, Rusia, Ungaria, Bulgaria etc. El a demonstrat următoarele dezavantaje, sintetizate de către constituționalistul I.Guceac, și anume:

„- deși este posibilă depunerea unor liste de persoane care candidează fără a fi afiliate la vreo asociație electorală, practic nu se poate vorbi de scrutinul candidaților independenți;

- metoda reprezentării proporționale are prioritate în raport cu cea majoritară, situație urmată de o legătură slabă între deputați și electorat;

- „votul util” deformează voința alegătorului, forțându-l să-și exprime opțiunea prin acordarea votului altei asociații electorale decât celei pe care o preferă în realitate” [42].

Sintetizând studiul materiei în ansamblu, doctrinarul face următoarea concluzie, potrivit căreia „acceptarea unui sau altui sistem electoral trebuie să se realizeze numai ținându-se cont de avantajele și dezavantajele fiecăruia și luându-se în considerare realitățile politice din statul respectiv” [43]. Indicăm să adăugăm și interesul general al societății întru edificarea statului de drept și democratic, legitimitatea puterii de stat.

4. Sistemul mixt în Republica Moldova

Până în 21.07.2017 la alegerile parlamentare în Republica Moldova s-a aplicat scrutinul reprezentării proporționale (pe liste de partid).

Prin Legea nr.154 s-a trecut la sistemul de vot mixt (proporțional și majoritar). Conform art.73 alin.(3) al Legii „În circumscripția națională se aleg 50 de deputați în baza votului reprezentării proporționale. În circumscripțiile uninominale se aleg 51 de deputați în baza votului majoritar, câte unul de la fiecare circumscripție”.

Ce ține de circumscripția națională și scrutinul reprezentării proporționale, apoi întrebări nu apar, deoarece procesul ne este cunoscut. Urmează să ne clarificăm cu circumscripțiile uninominale. Art.74 intitulat „Circumscripțiile electorale” stabilește că alegerile parlamentare se organizează în baza a 51 de circumscripții uninominale, inclusiv constituite pentru localitățile din stânga Nistrului (Transnistria) și peste hotare.

Alin.(4) lit.a) al acestui articol stabilește că circumscripțiile electorale vor avea la bază un număr relativ egal de alegători și vor cuprinde între 55.000 și 60.000 de alegători cu drept de vot.

Această stipulare corespunde principiului teritorial de organizare a alegerilor și principiului egalității votului care presupune pe lângă faptul că fiecare alegător are câte un singur vot pentru alegerea aceluiași organ de stat, cât și numărul aproximativ egal de alegători pe circumscripție.

Însă în cadrul acestui articol avem două prevederi care pun în prim-plan criteriul etnic. Așa lit. f) stabilește că circumscripțiile uninominale în care locuiesc compact minoritățile naționale vor fi constituite luându-se în considerare interesele acestora și ținându-se cont de hotarele unităților administrativ-teritoriale respective. Prevederile care provoacă mai mult haos decât ordine. Admitem că în trei localități învecinate locuiesc în total 15 mii de alegători. Urmează deci de creat o circumscripție uninominală. Unde-i principiul egalității stipulat în art.16 din Constituție, conform căruia: toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, inclusiv fără deosebire de origine etică.

Rămânem pe această undă și cu prevederile lit.g) în conformitate cu care

„circumscripțiile uninominale de pe teritoriul unității teritoriale autonome Găgăuzia se vor constitui în așa fel, încât să nu depășească hotarele administrative ale autonomiei, totodată, aceste circumscripții nu vor putea fi completate cu localități din afara autonomiei, luându-se în considerare riscul diluării minorității naționale”. „Colac peste pupăză”. Nu era destul haos, s-a mai recurs și la discriminare pe criteriul etnic.

Încă mai neclare sunt stipulările art. 74 alin.(5) din Legea nr. 154 privind constituirea circumscripțiilor uninominale peste hotarele Republicii Moldova.

Câte circumscripții uninominale vor fi constituite și care va fi hotarul lor? De exemplu, în circumscripția uninominală „X” locuiesc 20.000 de cetățeni ai Republicii Moldova cu drept de vot. Se va constitui o circumscripție uninominală, sau va fi comasată cu altă țară mai mică? Sau în altă țară locuiesc 80.000 de cetățeni. Cum va fi constituită circumscripția?

O prevedere capcană este stipulată în art.79 alin. (6) potrivit căreia persoana inclusă în lista de candidați din partea unui concurent electoral pentru alegerile în baza circumscripției naționale poate candida și într-o singură circumscripție uninominală din partea aceluiași concurent electoral sau în calitate de candidat independent. Aceeași persoană în același timp este pe listă de partid, și „independent”.

Capcana de-o deschide art.93 alin.(3) în conformitate cu care „Dacă candidatul ales în circumscripția uninominală a fost ales și pe lista de partid în circumscripția națională, se consideră că a fost ales doar în circumscripția uninominală și nu va fi luat în calcul la atribuirea mandatelor în baza listei de partid”. În acest caz, ca rezultat, poate fi anticipată situația când un candidat se va regăsi concomitent și pe circumscripție și pe lista de partid. Așadar, partidul va obține două mandate, iar partidul care nu a înaintat și pe circumscripția nominală va rămâne cu un mandat.

Suntem iarăși în prezența încălcării principiului egalității dintre concurenții electorali. Și aceasta nu e totul, mai este ceva ce scapă de textul propriu-zis al legii. Atât teoretic cât și practic se poate întâmpla că pe circumscripția națională concurentul electoral „y” să nu treacă pragul electoral, adică să nu dobândească niciun mandat de deputat.

Însă, după validarea mandatelor de deputat, așa-zisii „candidați independenți” devin peste noapte membrii tocmai acestui concurent. Suntem așadar în prezența înșelării vădite și cinice a alegătorului, voința cărora a fost profanată, iar legitimitatea mandatului de deputat lezată.

Consecințele acestor critici aduse Legii nr.154 denotă faptul că principiul onestității este încălcat în mod vădit, fapt ce ne face să considerăm această lege contrară spiritului constituționalității, a statului de drept și democratic.

Concluzii și recomandări

În urma cercetărilor opiniilor doctrinare și reglementărilor

constituționale, constatăm că suveranitatea națională aparține poporului care o exercită în mod direct și prin reprezentanți în modul stabilit de constituție. Mecanismul de exercitare a suveranității naționale prin reprezentare se realizează prin alegeri ca procedeu de delegare a procesului de legiferare.

Așadar, concluzionăm:

1. Alegerile în organele reprezentative se petrec în baza și cu stricta respectare a principiilor: onestității, votului universal, egal, direct, strict și liber exprimat.

2. Sunt două tipuri clasice de scrutin: a) majoritar; b) reprezentării proporționale și o combinație a unor elemente din ambele tipuri, luând existența; c) scrutinul mixt.

3. Scrutinul majoritar pe circumscripții uninominale cu un singur tur este adecvat sistemului politic bi-partid. Adică din doi candidați doar unul va fi declarat deputat.

4. Scrutinul majoritar pe circumscripții uninominale în sistemele politice pluripartidiste este aplicat cu două tururi de scrutin, în primul tur fiind necesar a obține pentru victorie cel puțin 50% plus un vot din numărul total de voturi exprimate. Dacă se aplică doar cu un singur tur este pericolul falsificării rezultatelor alegerilor, dat fiind că este foarte ușor pentru candidatul dorit de partid să „obțină” doar cu 10 voturi mai mult decât restul concurenților și va fi declarat ales deputat.

5. Cel mai adecvat scrutin pentru exercitarea suveranității naționale este scrutinul reprezentării proporționale în sistemul politic pluripartidist, cum este și în Republica Moldova.

6. Legea nr.154 care a introdus „votul mixt” și îndeosebi „votul uninominal pe circumscripții” este neadecvat pentru Republica Moldova, deoarece încalcă în mod direct principiul onestității, în primul rând, precum și principiile universalității votului, votului egal, direct, secret și liber exprimat.

În aceste circumstanțe, este imposibil de a constitui un stat de drept și democratic în care drepturile omului, libera dezvoltare a personalității umane ca valori supreme și garantate adoptând legi cu care tocmai contravin acestui deziderat și subminează legitimitatea puterii de stat.

În acest context, propunem ca un subiect cu drept de sesizare să se adreseze Curții Constituționale solicitând declararea Legii 154 din 20 iulie 2017 ca neconstituțională, păstrând în așa fel scrutinul reprezentării proporționale pe care cetățenii îl percep, iar partidele politice vor lucra asupra sporirii responsabilității și răspunderii pentru interesul general.

Referințe bibliografice:

1. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 154 din 20.07.2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 21.07.2017,

- nr.253-254, art.422.
2. Declarația Universală a Drepturilor Omului, publicată în ediția oficială: *Tratate internaționale*, 1998, vol. 1, p.11.
 3. Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, august 1994, nr.1.
 4. Arseni Al. *Legitimitatea puterii de stat, principiul edificator al statului de drept și democratic contemporan*. Chișinău: CEP USM, 2014.
 5. Ionescu Cr. *Tratat de drept constituțional contemporan*. București: ALL Beck, 2003, p.314.
 6. Hotărârea Curții Constituționale privind confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de președinte al Republicii Moldova nr.34 din 13 decembrie 2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.2-8 (5925-5931) din 6 ianuarie 2017, art.1.
 7. Arseni Al. *Omul - reperul axiologic cardinal al oricărui sistem juridic*. În: *Revista Națională de Drept*, 2017, nr. 4, p. 6.
 8. Tămaș S. *Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică*. București: Casa de cultură și presă „Șansa”, 1996, p.21.
 9. Guceac I. *Curs elementar de drept constituțional*. Chișinău: S.n., 2007, p.195.
 10. Ibidem, p.196.
 11. Guceac I. *Drept electoral*. Chișinău: Tipografa Centrală, 2005, p.19.
 12. Guceac I. *Curs elementar de drept constituțional...*, p.196.
 13. Maslet J.Cl. *Le droit des élections politiques*. Paris: PUF, 1992, p.6.
 14. Guceac I. *Curs elementar de drept constituțional...*, p.196.
 15. Ibidem.
 16. Ibidem.
 17. Arseni Al., Ivanov Vl., Suholitco L. *Drept constituțional comparat*. Chișinău: CEP USM, 2003, p.191.
 18. Sedlețchi I., Avornic Gh., Guceac I. *Bazele statului și dreptului*, P.III. Chișinău, 1993, p.7.
 19. Popa V. *Drept public*, p.144.
 20. Prelot M., Boulois J. *Institution politiques et droit constitutionnel*, 10e ed. 1987, p.682.
 21. Duverger, M. *Institutions politiques et droit constitutionnel*. Presses de France, 1980, p.83.
 22. Popa V. *Op.cit.*, p.157.
 23. Ibidem, p.158.
 24. Cârnaț T. *Drept constituțional*. Ed. a 2-a. Chișinău “Print-Caro” SRL, 2010, p.346.
 25. Ibidem, p.346.
 26. Arseni Al. *Drept constituțional și instituții politice*. Chișinău: CEP USM, 2014, p.153.

27. Popa V. Op.cit., p.133.
28. Negulescu Piere P. Partidele politice. București: Garamond, 1924, p.46.
29. Muraru I. Drepturile electorale ale cetățenilor români. În: Revista Drepturile Omului, nr.1, I.R.D.O., 1992, p.5.
30. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice; Tratat. București: Europa Nova, 1996, vol.2, p.206.
31. Ibidem, p.208-209.
32. Aubert J-F. Traite de droit constitutionnel Suisse. Ides et Calendes, Neuchâtel, 1967, p.430.
33. Muraru I., Tănăsescu, E. Drept constituțional și instituții politice, Ed. a 14-a. București: CH Beck, 2011-2013, vol.3, p.106.
34. Ibidem, p.109-110.
35. Cadart J. Institutions politiques et droit constitutionnel. Ed. a II-a, vol.1. Paris : Economica, 1992, p.271.
36. Cotteret J.M., Emeri El. Le systèmes électoraux. Paris: P.U.F., 1988, p.73-74.
37. Guceac I. Curs ..., p.244; Guceac I. Drept electoral, p.246.
38. Ibidem, p.244-247.
39. Martin P. Les systèmes électoraux et les models de scrutin. Paris: Montchrestien, 1994, p.89.
40. Cotteret J.M., Emeri El. Op.cit., p.79.
41. Pactet P. Institutions politiques. Droit constitutionnel. Ed.13-1. Paris, Masson, 1994, p.109.
42. Guceac I. Curs ..., p.249; Idem Drept electoral, p.257.
43. Guceac I. Curs., p.250; Idem Drept electoral, p.258.